

Jätkusuutlike ja erinevusi toetavate feministlike vaatenurkade poole

Toimetuselt

Kadri Aavik, Raili Marling, Birgit Poopuu, Rebeka Põldsam, Eret Talviste

Pärast lühikest pausi alustas Ariadne Lõngas 2022. aastal tööd ajakirja uus toimetus koosseisus Kadri Aavik, Raili Marling, Birgit Poopuu, Rebeka Põldsam ja Eret Talviste. Toimetuse liikmete akadeemiline taust ja tegutsemine erinevates humanitaar- ja sotsiaalteaduste harudes võimaldavad avada läbi soolise prisma võimalikult laia teemaringi ning luua uusi erialadevahelisi dialooge. Meie eesmärk on tuua lugejani eestikeelseid akadeemilisi artikleid, (visuaalseid) esseesid, tõlkeid, arutelusid ning raamatuarvustusi eri distsipliinidest, mis kõik on kirjutatud erinevatest soouurimuslikest ja feministlikest teooriatest lähtudes. Uus toimetus hindab interdistsiplinaarseid võtteid eri teemade avamisel ja väärtustab Ariadne Lõnga kui soouuringuid koondavat multidistsiplinaarset platvormi. Jätkates ajakirja senist tööd, peame uue toimetusena eriliselt tähtsaks soouurimuslike teooriate ja fookuste mitmetahulisust, seades nii eesmärgiks võimalikult paljude uurijate ja uuritavate feministlike vaatenurkade ja kogemuste kajastamise. Sealhulgas soovime Eesti lugejani tuua teemasid ja lähenemisviise, millest eesti keeles senini on kirjutatud napilt. Uue toimetuse avanumbri kontekstis kuuluvad nende teemade hulka näiteks interseksionaalsus, mittebinaarsus, kväärid identiteedid ja praktikad. Dialoogis ja kooskasvamises Ariadne Lõnga autoritega lisandub kindlasti olulisi nüansse ja detaile igasse numbrisse ning selle kaudu areneb ka eestikeelne soouurimuslik sõnavara ja suutlikkus neid teemasid Eestis kriitiliselt vaagida.

Mittebinaarsusust ja kväärimist¹ võib vaadata koos, sest mõlemad on tähtsad dihhotoomsete (mustvalgete) maailmavaadete kritiseerimisel ja problematiseerimisel, millel on feministlikus teoorias pikk ajalugu (Berman, 2018; Braidotti, 2013; Butler, 1990; Cixous, 1975). Sooline mittebinaarsus² tähendab seda, et sugu ega seksuaalset identiteeti ei võeta kui ranget

---

¹ Kuusik, A. (2022). Sõnastik. Kväärima (ingl queering). *Feministeerium*. <https://feministeerium.ee/sonastik-kvaarima-ingl-queering/>.

² Arumetsa, S. (2019). Sõnastik. Mittebinaarne sooidentiteet. *Feministeerium*. <https://feministeerium.ee/mittebinaarne-sooidentiteet/>.

polaarsust mehelikkuse ja naiselikkuse vahel, vaid kui spektrit, mis hõlmab kõiksuguseid sooliseid ja seksuaalseid eneseväljendusi. Sõnaga „kväär“ on võimalik võtta kokku rangest vastandusest mees-naine ja heteronormatiivsusest, st monoliitsetest seksuaalsuse ja sookategoriatest, väljapoole jäävad identiteedid. Samas ei tunnista kvääriteooria kvääri identiteedina, vaid kriitilise positsiooni ja analüüsivahendina, millega dekonstrueerida seksuaalseid identiteete ja praktikaid (vt Marling & Põldsam, 2022), nii heteronormatiivsust kui domineerivat ühiskondlikku jõuvahekorda kui ka homonormatiivsust ja -rahvuslust, mis privilegeerib keskklassi kuuluvaid valgenahalisi homoseksuaalses paarisuhtes mehi ja naisi (Duggan, 2022; Puar, 2013). Möödunud kümnendil käsitleti kvääriteoorias üha enam binaarset ja mittebinaarset identiteediloomet (vt Richter-Montpetit & Weber, 2017). Seega võib väita, et ka heteroseksuaalne inimene võib olla kvääril positsioonil, kui ta teadlikult heteronormatiivsusele vastandub, mitte ainult ei eristu sellest; samas iga gei ja lesbi pole kvääril positsioonil, kui nad seda olla ei taha ega heteronormatiivset mudelit ühiskonna toimimisel probleemiks ei pea. Siinkohal rõhutame, et Ariadne Lõng ei aktsepteeri vähemusi dehumaniseerivaid käsitlusi, mis kustutavad heteronormatiivsetesse kategooriatesse mittekuuluvate inimeste kogemusi ja perspektiive.

Mõeldes erinevatele kogemustele ja perspektiividele, on meie jaoks tähtis esile tuua ka interseksionaalsuse mõiste, mis pärineb rassismikriitikult Kimberlé Crenshaw'lt (1989) ja teistelt mustanahalistelt feministidelt. Selle mõiste tähendusvälja avas juba 2008. aastal Ariadne Lõnga veergudel Redi Koobak (2008). Seega, kui uurime kirjandusteost, naiste olukorda eri riikides, maskuliinsust või institutsionaalset hierarhiat, siis me ei vaatle ainult kellegi sugu, vaid võtame arvesse ka tema etnilist tausta, seksuaalset enesemääratlust, klassikuuluvust, vanust, haridustaset, geograafilist asetumist ning teisi parasjagu olulisi kategooriaid ja nende ristumisi. Interseksionaalsus ei tähenda, et kõiki neid kihte peaks analüüsima sama põhjalikkusega, vaid analoogselt mittebinaarsusega võtab interseksionaalsus spektrina arvesse vastastikmõjusid ning arvestab näiteks soole keskendumisel ka teisi kontekstispetsiifilisi kogemusi, mis soolist kogemust mõjutavad. Feministlike uurijatena näeme, et mistahes rõhumise juured peituvad ristuvates rõhumissüsteemides, nagu heteronormatiivne ja patriarhaalne kord, mis rõhub naisi ja kõikvõimalikke vähemusi ning piirab maskuliinsuse ideaale; neoliberaalne kapitalism, mis loob inimeste vahele majanduslikul positsioonil põhinevaid hierarhilisi suhteid ja vastandusi;

kapitalismi globaalne olemus, mis jätab globaalse lõuna halvemasse seisuga kui globaalse põhja, pannes muu nahavärviga inimeste ees eelisseisundisse valgenahalised inimesed (vt nt Phipps, 2020).

Mõistagi on „interseksionaalsus“ lai mõiste, millest on nüüdseks kujunenud kohati pealiskaudselt ning ülekasutatud termin (sh feministlikest uurimustest väljaspool), mis on sageli kaugenenud esialgsetest feministlikest rassismivastastest põhimõtetest ja eesmärkidest.³ Interseksionaalsuse mõiste ümber käib hulganisti debatte, mis käsitlevad muu hulgas mõiste definitsioone ning omavahel ristuvaid kategooriaid. Üks keskne teoreetiline ja eetiline küsimus nendes aruteludes on see, kas interseksionaalsed lähenemisviisid peaksid jääma algse fookuse juurde ning toetama rassismivastast poliitikat või võiks analüüsida ükskõik milliseid ühiskondlikku positsiooni mõjutavaid ristumisi. Samad küsimused on olulised interseksionaalsuse mõiste kasutamisel Eesti kontekstis. Kuigi ühest vastust ei ole, võiks üheks lähtepunktiks võtta lähenemisviisid, mis peavad interseksionaalsuse puhul kõige tähtsamaks selle kasutuseesmärgi (Collins & Bilge, 2020), eelkõige sotsiaalse õigluse püüdlusi ning soolise, etnilise ja muu rühmituse vaidlustamist ja vähendamist (Bilge, 2013; Collins & Bilge, 2020). Ka Ariadne Lõnga toimetuses töötame selle nimel, et ilmutavad artiklid oleksid seal, kus kohane ja võimalik, mitmeselt analüüsitud, võttes arvesse soo ristumist teiste kategooriatega.

Oleme tahtnud kvääre, mittebinaarseid ja interseksionaalseid lähenemisviise uue numbri avasõnas esile tuua, et julgustada tulevasi autoreid problematiseerima kategooriaid „naine“ ja „mees“. Sel viisil saab anda paremaid seletusi, kuidas ja miks ebavõrdsus maailmas süveneb ning kuidas vägivald riike ja rahvaid väga erinevalt puudutab. Soovime edaspidi põhjalikumalt avada struktuurset rühmitust ja tõrjumist, toetudes muu hulgas dekoloniaalse ja postkoloniaalse feminismi teemalistele aruteludele.

Terminid „mittebinaarsus“ (*non-binary*), „kväär“ (*queer*) ning „interseksionaalsus“ (*intersectionality*) on võetud eesti keelde inglise keelest, tänapäevase akadeemilise maailma *lingua franca*'st. Ka Eesti soouuringutega tegelevad teadlased on aktiivsed rahvusvahelised publitseerijad, kes panustavad üleilmsetesse teadusdebattidesse. Sealjuures aga ei tohi unarusse jätta eestikeelsete teadustööde avaldamist ega sellega käsikäes

---

³ Interseksionaalsuse kasutust on kriitiliselt mõtestanud nt Bilge, 2013; Collins & Bilge, 2020; Collins, 2015, 2019.

käivat oskussõnavara arendamist. Meie toimetuse üks läbivaid eesmärke on seega kirjutada feministlikke ja sooteadlikke teadustöid eesti keeles ning tõlkida võõrkeelseid termineid. Omakeelne teadus- ja aimekirjandus toob algselt võõrapäraseina näivad mõisted meie kultuuri ning samas loob silla värskeimate rahvusvaheliste mõttesuundadega soouuringutes, julgustades autoreid ka selles väikeses keeles jätkuvalt kirjutama, mõtlema ning uusi teadmisi looma. Eestikeelse terminoloogia väärtustamise kõrval püüame Ariadne Lõngaga osaleda teadmusloome (*knowledge production*) ja ülikoolide dekoloniseerimise debattides (vt nt Bhambra *et al.*, 2018; Hutchings, 2022; Sen, 2022), mis lubavad kriitiliselt hinnata, kelle teadmised ja miks on saanud probleemide mõtestamisel iseenesestmõistetava platvormi. Me ei peaks kriitikavabalt tsiteerima lääne teooriaid, vaid neid küsimärgistama ja kodustama kohalikele oludele vastavaiks. Seekordse numbriga artikkel puudutab ühel või teisel viisil naise kuvandit ja ühiskondlikku positsiooni eri valdkondades, tuues lugejateni mitmeid uusi teadmisi soosuhetest Eesti kultuuriruumis.

Ariadne Lõnga huviorbiit on rahvusvaheline, sest tänapäevases globaliseerunud maailmas ei ole võimalik ega jätkusuutlik uurida üht kultuuri teistest lahus. Kultuurid on alati avatud ja dialoogis ning seepärast tunneme heameelt võrdlevate uurimuste üle. Et ebavõrdseid struktuure, privileege ja tõrjumist ühiskonnas paremini mõista ja ennetada, tuleb kasuks eri eluvaldkondades tegevate naiste, meeste ja teiste sugude kogemuste ning internaliseeritud soostereotüüpide uurimine. Käesolevas numbris heidab arhitektuuriajaloolane **Ingrid Ruudi** pilgu sellele, kuidas Eesti naissoost arhitektid mõtestavad töötamist meestekeskses ning maskuliinsetest normidest lähtuvas arhitektuurivaldkonnas. Ruudi etnograafilise uurimuse fookus on naiste rollidel arhitektuuriõppes ja töökogemusel Eesti arhitektuurimaastikul, samuti käsitletakse naissoost arhitektide töö- ja pereelu tasakaalustamist ning suhestumist feministlike ideedega. Tegemine on esimese arhitektuuriteemalise artikliga Ariadne Lõngas, mis omakorda annab soouurimuse valdkonnale sissevaate ühiskondlikult prestiižsesse loovarhitektide ja ärimaailma. Artikli metodoloogiline panus eesti kunsti ja arhitektuuri uurimisse avaldub kriitilise suulise ajaloo meetodi kasutamises.

Mitmed selle numbriga autorid problematiseerivad heteropatriarhaalset binaarsust, aga toovad kriitilise vaatluse alla ka muud meie ühiskonna hierarhilised mõttemallid. Sotsioloog **Pille Ubakivi-Hadachi** käsitleb Eesti Konservatiivsesse Rahvaerakonda kuuluvate radikaalparempoolsete naissoost poliitikute diskursusi, mida on kujundanud teistes riikides

tegutsevate vastavate poliitiliste liikumiste ideoloogia. Artiklis pöörab Ubakivi-Hadachi eritähelepanu sellele, kuidas emotsioonid on soolistatud. Ubakivi-Hadachi intervjueeritavad on küll majanduslikult stabiilses positsioonis olevad konservatiivsed naised, kuid temagi võtab arvesse interseksionaalseid lähenemisviise. Soouuringutes on oluline mõista erinevate poliitiliste vaadetega naiste kogemusi ja nende poliitilisi valikuid.

Kirjanik **Piret Põldver** vaeb oma artiklis naiselikkuse ja mehelikkuse soostereotüüpe eesti kirjaniku Mehis Heinsaare töödes. Põldver analüüsib Simone de Beauvoirilt laenatud transtsendentsuse ja immanentsuse mõistet kasutades Mehis Heinsaare novelli „Ilus Armin“ (2001) ning seda, kuidas Heinsaar oma loomaailmas nais- ja meeskaraktereid kujutab. Põldver võtab muu hulgas fookuse alla, kuidas tänaseks feministliku filosoofia klassiku staatuse omandanud Simone de Beauvoiri ideed on kirjandusanalüüsis endiselt kõnekad. Beauvoiri tekst on küll praeguseks juba 73 aastat vana, kuid seda loetakse uute teooriate – näiteks posthumanismi või transfeminismi – valguses üha uuesti üle.

Kirjanik ja koreograaf **Sveta Grigorjeva** vaatab kanada kirjaniku Margaret Atwoodi ning belgia kirjaniku Anne Richteri kirjandusteoseid, mille naispeategelased muutuvad taimedeks, luues niiviisi hoopis teistsuguse ettekujutuse subjekti minaloomest ning suhtest meid ümbritseva keskkonnaga. Grigorjeva artikkel on hea näide sellest, kuidas mittebinaarsus ja kväärimine on kaasaegses feminismis tihti seotud ka inimkeskse mõtte kriitika, keskkonnatundlikkuse ja -teadlikkusega (vt Braidotti, 2021; Cudworth & Hobden, 2018). Teisisõnu, feminism peab arvesse võtma ka järjest süvenevat ökoloogilist kriisi, kuna kliimamuutuse ja ökoloogiliste probleemide tagajärjed on kõige rängemad just marginaliseeritud gruppidele, näiteks globaalse lõuna maapiirkondades elavatele naistele, kelle vastutus nende probleemide põhjustajatena on kõige väiksem (Parks & Roberts, 2006; Roy, 2018). Seega on keskkonna- ja kliimateemad ühtlasi feministlikud küsimused. Posthumanism ja eriti posthumanistlik ning ökofeminism tuletavad meelde, kui kriitiliselt oluline on mõelda inimesekesksetest käsitlustest kaugemale. Nagu on öelnud Briti mustanahaline feminist kirjanik ja teadlane Lola Olufemi (2021, lk 13): feminism on revolutsioon iga elusolendi nimel. Grigorjeva näitab, kuidas Margaret Atwood ja Anne Richter loovad oma kirjandusteostes inimese, eriti naise subjektsust läbi poeetilise keele ning taimekeskse mõtte- ja elulaadi.

Soovime igas numbris avaldada peale teadusartiklite ka (visuaalseid) esseid ja arvustusi. Seekord arvustab **Elo-Hanna Seljamaa** Rebeka Põldsami, Vahur Aabramsi ja Andreas Kalkuni värskelt toimetatud kogumikku „Kalevi alt välja: LGBT+ inimeste lugusid 19. ja 20. sajandi Eestist“ (Eesti LGBT Ühing, 2022), mis vaatab Eesti kvääride, seksuaal- ja soovähemustesse kuuluvate inimeste elusid läbi ajaloo. Kogumik näitab, et kväärid inimesed on olnud julged ja värvikad, mitte tingimata varjul ühiskonna äärealadel. Seljamaa tõstab arvustuses esile kogumiku dekoloniaalset lähenemisviisi, tuues välja nii 19. sajandi võimusuhted baltisakslaste, eestlaste ja Tsaari-Venemaa seaduste vahel kui ka üleeuroopaliste meediasündmuste ja -debattide reaalse mõju 20. sajandi alguse Eestis.

Püüdleme selle poole, et edaspidi ilmuks igal aastal kaks Ariadne Lõnga numbrit, täis vilgast mõttevahetust eri valdkondade, põlvkondade ja teoreetiliste seisukohtade vahel. Feministlikku teooriat ja soouuringuid ei ole pelutanud keerukad küsimused ega erimeelsused. Meiegi soovime olla turvaline paik⁴, kus üksteist austades saame arutleda nii rahvusvaheliselt kui ka Eestis päevakajaliste temade, meie mineviku ja tuleviku üle, tuues eri teadusaladelt kokku mitmesuguseid vaatenurki. Oleme avatud ka teemanumbritele, kuid igal aastal ilmub kindlasti üks number, kuhu on oodatud eriteemalised kaastööd. Artiklid tuleb saata hiljemalt 1. augustiks või 1. märtsiks, et nad jõuaks kas talve- või suvenumbrisse. Ühistes mõttevahetustes püüame avada keerukate probleemide erinevaid tahke ja nüansse, et heita ühiskonna valupunktile valgust ning pakkuda lahendusi.

Kasutatud allikad

- Arumetsa, S. (2019). Sõnastik. Mittebinaarne sooidentiteet. *Feministarium*. <https://feministarium.ee/mittebinaarne-sooidentiteet/>
- Berman, J. (2018). Practicing transnational feminist recovery today. *Feminist Modernist Studies*, 1(1–2), 9–21. <https://doi.org/10.1080/24692921.2017.1382968>
- Bhambra, G. K., Nişancıoğlu, K., & Gebrial, D. (2018). *Decolonising the university*. Pluto Press.
- Bilge, S. (2013). Intersectionality undone: Saving intersectionality from feminist intersectionality studies. *Du Bois Review*, 10(2), 405–424. <https://doi.org/10.1017/S1742058X13000283>
- Braidotti, R. (2013). *The posthuman*. Polity Press.

---

⁴ Vt ka turvalisema ruumi arutelusid <https://saferspacesnyc.wordpress.com>.

- Braidotti, R. (2021). *Posthuman feminism*. Wiley.
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.
- Cixous, H. (1975). Le rire de la Méduse. *L'Arc*, 61, 39–54.
- Collins, P. H. (2015). Intersectionality's definitional dilemmas. *Annual Review of Sociology*, 41, 1–20. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-073014-112142>
- Collins, P. H. (2019). *Intersectionality as critical social theory*. Duke University Press.
- Collins, P. H., & Bilge, S. (2020). *Intersectionality*. John Wiley & Sons.
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 140, 139–167. <http://dx.doi.org/10.4324/9781315582924-10>
- Cudworth, E., & Hobden, S. (2018). *The emancipatory project of posthumanism*. Routledge.
- Duggan, L. (2022). The new homonormativity: The sexual politics of neoliberalism. In R. Castronovo, D. D. Nelson, & D. E. Pease (Eds.), *Materializing democracy: Towards a revitalized cultural politics* (pp. 175–194). Duke University Press. <https://doi.org/10.1515/9780822383901-008>
- Hutchings, K. (2022). *Epistemic justice and the recovery of privilege*. <https://whit.web.ox.ac.uk/article/epistemic-justiceand-recovery-privilege>
- Koobak, R. (2008). Interseksionaalsusest ehk lugusid feministliku mõtte rändamisest. *Ariadne Lõng*, 1/2, 31–40.
- Kuusik, A. (2022). Sõnastik. Kväärima (ingl queering). *Feministeerium*. <https://feministeerium.ee/sonastik-kvaarima-ingl-queering/>
- Marling, R., & Põldsam, R. (2022). Affect and queer intimate entanglements in national-neoliberal Estonia. *Sexualities*. <https://doi.org/10.1177/13634607221112646>
- Olufemi, L. (2021). *Experiments in imagining otherwise*. Hajar Press.
- Parks, B. C., & Roberts, J. T. (2006). Globalization, vulnerability to climate change, and perceived injustice. *Society & Natural Resources*, 19(4), 337–355. <https://doi.org/10.1080/08941920500519255>
- Phipps, A. (2020). *Me, not you: The trouble with mainstream feminism*. Manchester University Press.

- Puar, J. (2013). Rethinking homonationalism. *International Journal of Middle East Studies*, 45(2), 336–339. <https://doi.org/10.1017/S002074381300007X>
- Richter-Montpetit, M., & Weber, C. (2017). Queer international relations. In W. R. Thompson (Ed.), *Oxford research encyclopedia of politics*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.265>
- Roy, S. S. (2018). *Linking gender to climate change impacts in the Global South*. Springer.
- Sen, S. (2022). It's time to rethink how we teach international relations. *Australian Institute of International Affairs*. <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/its-time-to-rethink-how-we-teach-international-relations/>